

HET LIBERALISME IN DE DNPP-BESTANDEN

Overzicht van op het DNPP aanwezig archief- en documentatiemateriaal betreffende het Nederlandse liberalisme

R.A. Koole

inleiding

Al vaker is geconstateerd dat de geschiedschrijving aangaande het Nederlandse liberalisme zeer mager en fragmentarisch is. De bereedeneerde bibliografieën in de laatste delen van de recent verschenen *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* getuigen hier voor elke periode van. Jarenlang was het enige standaardwerk dat van K.E. van der Mandele *Het liberalisme in Nederland: schets van de ontwikkeling in de negentiende eeuw* (Arnhem, 1933). Deelstudies moesten dit werk, dat overigens het laatste kwart van de vorige eeuw waarin de liberale partijvorming zichtbaar werd juist niet erg diepgravend beschrijft, aanvullen. Hierin kwam verandering toen G. Taal in 1980 zijn *Liberale en Radicale in Nederland, 1872-1901* publiceerde (Den Haag, Nijhoff). Dit omvangrijke proefschrift kan met recht een nieuw standaardwerk genoemd worden. Over de twintigste eeuw ontbreken dergelijke overzichtswerken nog steeds. Ook hier zijn slechts enkele deelstudies beschikbaar.(1) De met de VVD verwante wetenschappelijke Teldersstichting kwam in 1981 weliswaar met het werkje *De liberalen* uit, maar dit illustreert eerder de armoede van de geschiedschrijving over het liberalisme in de twintigste eeuw dan dat het een lacune opvult. Overigens heeft de Teldersstichting onlangs een geschiedschrijvingsproject opgezet, waarvan de eerste resultaten in 1988 zichtbaar moeten worden.

Met name de linkse partijen besteden relatief veel aandacht aan hun eigen geschiedschrijving(2) en voor drie van de vier traditionele hoofdstromingen in de Nederlandse politiek (socialisme, katholicisme en protestantisme) bestaan momenteel aparte archief- of documentatiecentra.(3) Het Nederlandse liberalisme moet een dergelijke instelling ontberen. Bovendien zijn de archieven van de Liberale Unie en van de Vrijzinnig-Democratische Bond tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan.

Wel is er verspreid materiaal aanwezig. In de gemeentearchieven en de provinciale rijksarchieven is vaak materiaal aanwezig over lokale liberale

kiesverenigingen aan het eind van de vorige eeuw. Het Algemeen Rijksarchief (ARA) in Den Haag beheert een VVD-collectie, met daarin ook archivalia van voorlopers van deze partij.(4) En met name in het ARA bevinden zich ook vele archieven van personen, met voor het liberalisme relevant materiaal.(5) De relatief zwakke organisatie van de liberalen brengt met zich mee dat persoonlijke archieven bij de bestudering van het liberalisme zeer belangrijk zijn. Dit geldt evenzeer voor de vaak kwalitatief hoogstaande dag- en weekbladen, waarin liberalen schreven. Vele daarvan zijn in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag te vinden. Dr. Taa1 geeft in bijlage II van zijn proefschrift een uitstekende beschrijving van deze bladen voor het laatste kwart van de vorige eeuw.

In het onderstaande wordt een overzicht geboden van het op het DNPP aanwezige materiaal over het Nederlandse liberalisme(6), in de hoop hiermee de bestudering van de geschiedenis van het liberalisme in met name de twintigste eeuw te stimuleren. De opsomming is vanzelfsprekend een momentopname (per 31/12/84). Het DNPP streeft ernaar zijn bestanden zoveel mogelijk te complementeren en zou het ontvangen of in bruikleen krijgen van aanvullend materiaal over het Nederlandse liberalisme dan ook zeer toejuichen.

archiefmateriaal

Het DNPP beheert een tweetal collecties met archivalia over het Nederlandse liberalisme. Het *archieff-Schilthuis* (0,20 m.) bevat materiaal over de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB), waaronder de handgeschreven notulen van de vergaderingen van de Tweede Kamer-fractie van 1919 tot 1940 en van 1945 tot 1946. Een volledige inventaris van deze collectie is hierna als bijlage 1 opgenomen. De *VVD-collectie* (0,65 m.) bevat niet alleen materiaal over de VVD van 1948 tot 1956, maar ook over daaraan voorafgaande liberale organisaties zoals lokale Haagse kiesverenigingen rond de eeuwwisseling, de Liberale Staatspartij (LSP) en de Partij van de Vrijheid (PvdV). Van het PvdV- en VVD-materiaal noemen we hier de correspondentienappen van de respectievelijke voorzitters, mr. D.U. Stikker (1946-1948) en prof. mr. P.J. Oud (1949-1956). Een volledige plaatsingslijst is als bijlage 2 opgenomen.

de collectie-Taal

Sinds kort bezit het DNPP een bijzondere verzameling: de *collectie-*

Taal (2,65 m.). Dr. Taal, die in 1984 overleed, heeft o.a. voor zijn proefschrift (zie inleiding) veel materiaal verzameld betreffende de geschiedenis van het Nederlandse liberalisme en aangrenzende stromingen. Door de nauwgezette wijze van verzamelen en de organisatie van deze documentatiecollectie is het materiaal ook voor anderen interessant en toegankelijk. Daarom heeft het DNPP gaarne dr. Taal's aanbod tot schenking aanvaard. Onderzoekers, die zich willen verdiepen in de geschiedenis van het liberalisme aan het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw, zullen veel uit deze collectie kunnen gebruiken (o.a. de grote verzameling copieën van originele, maar zeer verspreid bewaard gebleven publikaties en archiefstukken). Zij zullen bovendien in dr. Taal's aantekeningen veel aanknopingspunten vinden voor verder onderzoek. In bijlage 3 is de volledige plaatsingslijst opgenomen.

periodieken

De collectie liberale partijbladen van het DNPP bestrijkt door retrospectieve verwerving gedurende de laatste twee jaar inmiddels een groot gedeelte van de twintigste eeuw. De meeste periodieken worden niet als onderdeel van een archief bewaard, maar zijn opgenomen in de tijdschriftencollectie. Hier volgt een alfabetisch overzicht:

De Amsterdammer: weekblad voor Nederland (uit collectie-Taal, no. 110)
no. 915 (6/1/1895) - no. 966 (29/12/1895).

Driemaster: orgaan van de onafhankelijke Liberale Jongeren Organisatie
Vrijheid en Democratie
30e jrg. (1979), nos. 3, 5, 7 en 8
31e jrg. (1980), nos. 1, 2, 3.

De Jonge Liberaal: orgaan van den Bond van Jonge Liberalen (uit de collectie-Taal, no. 109)
november 1930 - april 1937 (zeer incompleet) +
11e jrg. no. 5 (febr. 1940).

Liberaal Reveil: jrg. 10 no. 2 (jan. 1967) - jrg. 13 no. 2 (dec. 1970)
jrg. 23 no. 1 (1981) - heden.

De Liberale Vrouw:
no. 1 (maart 1979), 6, 7, 8, 10, 12 (mei 1981).

Het Liberale Weekblad: off. propaganda-orgaan van de Liberale Staatspartij (De Vrijheidsbond); vanaf 1945: officieel orgaan van de Liberale Staatspartij.

1e jrg. no. 1 (8/5/1936) - 2e jrg. no. 50 (15/4/1938)

4e jrg. no. 1 (5/5/1939) - 5e jrg. no. 20 (14/2/1941)

1e jrg. no. 1 (juni 1945) - no. 52 (juli 1946 = laatste nummer).

De Loods: politiek-economisch-literair weekblad, orgaan van den Economischen Bond.

1e jrg. no. 1 (28/3/1918) - 2e jrg. no. 52 (18/3/1920)

4e jrg. no. 1 (24/3/1921) - 4e jrg. no. 24 (1/9/1921 = laatste nummer).

Parlementaire flitsen: overdrukken uit Vrijheid en Democratie en de Vrije Amsterdammer.

zittingsjaar 1950/51 - zittingsjaar 1961/62.

De Vaderlander: officieel orgaan van de "Liberale Unie".

15e jrg. no. 1 (4/1/1919) - no. 52 (27/12/1919).

De Vrijheid: Algemeen Nederlandsch Weekblad; vanaf 1932: Staatkundig Weekblad (tevens) bevattende officiële mededeelingen van de Liberale Staatspartij (De Vrijheidsbond).

2e jrg. no. 53 (6/9/1922) - 18e jrg. no. 16 (23/11/1938).

Vrijheid en Democratie: weekblad voor de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie; vanaf no. 991, 7/3/1969: uitgave van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (14-daags).

1e jrg. (1948) - heden.

De Vrijzinnig Democraat: orgaan van de Vrijzinnig-Democratische Bond (in collectie-Schilthuis).

21e jrg. (1934), nos. 7, 9, 23 en 33

22e jrg. (1935), nos. 4, 7

29e jrg. no. 1 (6/10/1945) - no. 12 (23/3/1946 = laatste nummer).

boeken en brochures

In de kleine ondersteunende handbibliotheek van het DNPP bevonden zich eind 1984 circa 50 titels van en over het Nederlandse liberalisme. Belangrijk is

de in 1981 opgezette *brochure-collectie*, waarin zich ook veel materiaal bevindt over liberale partijen. Brochures dreigen op bibliotheken en archiefinstellingen, zeker wat betreft de ontsluiting ervan, vaak tussen wal en schip te geraken. Het DNPP probeert door middel van deze collectie in een behoefte te voorzien. De actueel verschijnende brochures van en over partijen worden systematisch verworven, terwijl zoveel mogelijk ook brochures van vóór 1981 worden aangeschaft. Alle brochures worden per partij en op onderwerp ontsloten. Wat betreft de liberale partijen bezit het DNPP momenteel circa 250 originele brochures: circa 160 van de VVD uit haar gehele bestaansperiode, circa 40 van de VDB, circa 40 van de Liberale Staatspartij (De Vrijheidsbond), plus nog verschillende van diverse groeperingen in de periode vóór 1921. Bovendien bevinden zich in de collectie-Taal vele copieën van brochures.

geluidsarchief

In het geluidsarchief van het DNPP, waarin naast enkele interviews met politici vooral geluidsregistraties van partijcongressen zijn opgenomen, bevindt zich ook voor de bestudering van het liberalisme relevant materiaal. In het overzicht hieronder hebben de nummers betrekking op de bewaarplaats van de geluidsbanden in het archief. Voor raadpleging van de eerste vier interviews is aparte toestemming nodig.

- 2. en 25.: interview d.d. 13/5/74 en 7/7/75 met mr. D.U. Stikker, oud-voorzitter van de PvdV en de VVD, oud-minister van Buitenlandse Zaken.
- 19. : interview met E. Nypels (D'66) d.d. 14/2/75, bevat passages over zijn VVD- en JOVD-lidmaatschap.
- 20. : interview met drs. J.P.A. Gruijter (D'66) d.d. 10/3/75, bevat passages over zijn tijd in de Amsterdamse VVD.
- 24. : interview met ir. S.H. Visser d.d. 16/6/75, oud-minister van defensie.

- 29. : interview W.L. Brugsma met D.U. Stikker in televisie-programma "Eën op zondag".
- 30. : debat Wiegel-Den Uyl in Groningen (1972).
- 32. : congres JOVD, 22 november 1975.
- 42, 43. : algemene vergadering VVD, 23 januari 1977.

- 96. : rede W.J. Geertsema op jaarvergadering, 11 maart 1966.
- 105. : debat Wiegel-Den Uyl, VPRO-tv, 18 mei 1977.
- 108. : partijraad VVD, 21 september 1977.
- 120. : algemene vergadering VVD, 10-11 februari 1978.
- 141. : buitengewone algemene vergadering VVD, 17 november 1979.
- 145. : algemene vergadering VVD, 25-26 april 1980.

Vanaf 1981 ontvangt het DNPP van alle algemene vergaderingen van de VVD door-
slagen van de uitgetikte integrale geluidsopnames, die in opdracht van de
VVD worden gemaakt.

knipselbestand

Vanaf 1974 houdt het DNPP een knipselbestand bij over Nederlandse politieke
partijen, op basis van drie à vier dagbladen. De bedoeling ervan is om naast
de inhoudelijke ontsluiting via de systematische bibliografie ook een
chronologische ingang op gebeurtenissen in politieke partijen te verschaffen.
Per 31/12/1984 bevatte het bestand circa 1200 knipsels over de VVD.

overig documentatiemateriaal

- verkiezingsprogramma's: van de VVD zijn alle vanaf 1948 opgestelde pro-
gramma's aanwezig; ook van de PvdV, de LSP en de VDB zijn verschillende
programma's raadpleegbaar.
- beginnelprogramma's: hiervoor geldt hetzelfde als voor de verkiezings-
programma's.
- statuten/huishoudelijke reglementen: van de VVD zijn deze vrijwel alle
aanwezig (zeker de meest recente); verder ook enkele statuten en regle-
menten van de PvdV en de LSP.
- jaarboeken/jaarverslagen: de Handboeken (aanwezig: 1974 en 1975) en later
de Jaarboeken (aanwezig: 1978, 1980-1981, 1981-1982, 1983, 1984) van de
VVD bevatten o.a. de meest actuele programma's en reglementen en veel
andere nuttige gegevens (adressen, bestuurssamenstellingen, etc.). In de
jaarverslagen (aanwezig: 1960, 1961, 1978-heden) wordt verantwoording
afgelegd over de partijactiviteiten in het verslagjaar (inclusief o.a.
ledentallen per regio).
- financiële stukken: enige gegevens over de PvdV bevinden zich in de
VVD-collectie no. 14-17; en over de VDB in het archief-Schilthuis. Sinds

- 1984 publiceert de VVD in Vrijheid en Democratie een financieel verslag (zie V&D, 28/2/1984). Vanaf 1983 ontvangt het DNPP de accountantsrapporten van de VVD, de Haya van Somerenstichting en de Organisatie Vrouwen in de VVD; voor raadpleging van deze rapporten is aparte toestemming nodig.
- congres/partijraadstukken: de agenda's, beschrijvingsbrieven, etc. van partijraden en -congressen worden in een apart bestand bewaard. Hierin is ook materiaal aangaande de algemene vergaderingen van de VVD opgenomen (zie verder: "geluidsarchief").
 - affiche-collectie: het DNPP is doende een aparte affiche-collectie op te zetten. Van het laatste decennium zijn verschillende VVD-affiches aanwezig.
 - overig propagandamateriaal: hierin o.a. buttons, ballonnen, pennen, T-shirts, stropdassen, etc. Ook van de VVD.
 - ledenlijsten: geregeld geeft de VVD een overzicht uit van de aantallen leden per afdeling, gerangschikt per kamercentrale (aanwezig: lijsten per 1/1/1981 en per 1/7/1984).

noten

1. Voor een opsomming van literatuur over het Nederlandse liberalisme: zie de reeds genoemde beredeneerde bibliografieën in de delen 13, 14 en 15 van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (Bussum, 1978, 1979 en 1982) en de uitvoerige literatuurlijst in het eveneens eerder genoemde proefschrift van G. Taal, *Liberalen en Radicaal in Nederland 1872-1901* (Den Haag, 1980). Ook: A.A. de Jonge, "Geschiedschrijving over de Nederlandse politieke partijen", in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 91 (1976), blz. 94-105; I. Lipschits, "Geschiedschrijving over de Nederlandse politieke partijen. Reactie en aanvulling", *ibidem*, blz. 472-475.
2. Zie bijvoorbeeld de *Jaarboeken voor het democratisch socialisme* (Amsterdam, WBS/Arbeiderspers); de *Cahiers over de geschiedenis van de CPN* (Amsterdam, IPSO); *Ontwapenend: geschiedenis van 25 jaar PSP* (Amsterdam, Stichting Wetenschappelijk Bureau PSP, 1982).
3. Op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam bevindt zich in de Nederlandse afdeling een uitgebreide collectie over met name het socialisme, communisme en anarchisme. Zie hiervoor: Mies Campfens, *De Nederlandse archieven van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam* (Amsterdam, Van Gennep, 1984); het Katholiek Documentatiecentrum (KDC) van de Katholieke Universiteit in Nijmegen, dat *Jaarboeken* uitgeeft, beheert een uitgebreide collectie over het Nederlandse katholicisme; het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlandse Protestantisme van de Vrije Universiteit te Amsterdam bewaart o.a. het partijarchief van de ARP.
4. ARA, VVD-collectie, codenummer inventaris: 2.19.22.

5. Zie de particuliere collecties van: W.H. de Beaufort, E.A. van Beresteijn, D. Bos, S.J. van den Bergh, E.J.J.B. Cremers, W.K. baron van Dedem, H.L. Drucker, A.J. Duymaer van Twist, D. van Eck, I.D. Fransen van de Putte, S. van Houten, A.M. Joekes, H.P. Marchant, C. Pijnacker Hordijk, H. van Riel, J. Roëll, H.J. Smidt, D.U. Stikker, B.D.H. Tellegen, H.J.L. Vonhoff.
6. Wij laten hier behalve conservatief-liberale splinterpartijtjes als de LSP van Van Rappard ook D'66 buiten beschouwing, hoewel deze partij tegenwoordig ook aanspraak maakt op het etiket "liberaal". Van deze partij is veel documentatiemateriaal op het DNPP aanwezig, alsmede archivalia van A.J. Meerburg, N.F.J. Schwarz en S. Schuyer.

Bijlage 1

DOCUMENTATIECENTRUM NEDERLANDSE POLITIEKE PARTIJEN (DNPP)
RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Inventaris van het archief van J. Schilthuis (Vrijzinnig-Democratische Bond)

door J.Th.M. Bank

Groningen, maart 1974

Te citeren als: DNPP, archief-Schilthuis, inventarisnummer ...

INVENTARIS ARCHIEF-SCHILTHUIS

- Map 1: bevattende de complete jaargang 29 (1945-1946) van het blad "De Vrijzinnig-Democraat" (nummers 1-12) plus acht losse nummers uit 1934 en 1935.
- Map 2: bevattende brochures en rapporten van de Vrijzinnig-Democratische Bond 1932-1940.
- Map 3: bevattende twee cahiers waarin opgenomen de notulen van de vergaderingen van de fractie van de Vrijzinnig-Democratische Bond in de Tweede Kamer.
Een cahier: 15 januari 1919 - 1 oktober 1934
Een cahier: 3 november 1934 - 19 april 1940
24 september 1945 - 7 februari 1946
- Map 4: bevattende het contact tussen de Nederlandse Volksbeweging en de Vrijzinnig-Democratische Bond alsmede de notulen en bijlagen van de politieke studiecommissie van de Nederlandse Volksbeweging (tot oprichting van de Partij van de Arbeid) 31 juli 1945 - 8 februari 1946.
- Map 5: bevattende stukken betrekking hebbend op de herrijzenis van de Vrijzinnig-Democratische Bond vanaf de eerste oproep tot een bijeenkomst in Den Haag op 1 juni 1945 tot en met de eerste vergadering van het Voorlopig Centraal Comité op 8 september 1945.
- Map 6: notulen en correspondentie van het secretariaat van de Vrijzinnig-Democratische Bond van 17 september 1945 tot 8 februari 1946.
- Map 7: correspondentie van het secretariaat van de Vrijzinnig-Democratische Bond met afdelingen en leden alsmede enkele exemplaren van het Liberale Weekblad, Koningin en Vaderland en De Hand aan de Ploeg. Een artikel van J. Schilthuis voor "De Vrijzinnig Democraat".
- Map 8: correspondentie van en aan de secretaris van de Vrijzinnig-Democratische

tische Bond in liquidatie:

bevattende twee stukken betreffende de Kamerkandidatuur van mr. Bijlsma en diens uittreden uit de PvdA;

brieven over de positie van de voormalige VDB-ers in de PvdA;
een concept van de VDB in de oorlog, bestemd voor de reeks "Onderdrukking en Verzet";

een brief met bijlagen van mr. A. Joekes aan J. Schilthuis.

Map 9: correspondentie betreffende het in de oorlog verdwenen bezit aan financiën en effecten van de Vrijzinnig-Democratische Bond 1945-1949.

Map 10: correspondentie betreffende de oorlogsschade-claims van de Vrijzinnig-Democratische Bond in liquidatie alsmede de overdracht van gelden aan de PvdA, 1950-1960.

Map 11: Rekening-courant van J. Schilthuis, voor hemzelf en ten behoeve van de Vrijzinnig-Democratische Bond in liquidatie:

1. Maatschappij tot financiering van het Nationaal Herstel NV; 1949-1950.
2. Rotterdamsche Bank - Vrije rekening J. Schilthuis; 1945-1956.
3. Rotterdamsche Bank - Geblokkeerde rekening 1945-1948; optie-rekening 1948; beleggingsrekening 1948-1952.
4. Rotterdamsche Bank - Rekening J. Schilthuis liquidateur Vrijzinnig-Democratische Bond 1954-1959.

Bijlage 2

DOCUMENTATIECENTRUM NEDERLANDSE POLITIEKE PARTIJEN (DNPP)

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Plaatsingslijst van archivalia van de Volkspartij voor Vrijheid en
Democratie (VVD), alsmede van eerdere liberale partijen en organisaties

(ca. 1890) 1948-1956

door R.A. Kooie

Groningen, 1985

De VVD-collectie

In 1984 werd door de Algemeen Secretaris van de VVD het hierna op lijst gezette archiefbestand aan het DNPP overgedragen. Voor serieus (wetenschappelijk) onderzoek, zulks ter beoordeling van het Hoofd van het DNPP, zijn geen beperkende voorwaarden gesteld.

Het archiefmateriaal werd enigszins geordend (naar tijd en dossiergewijs), maar is overigens ongeschoond.

januari 1985

I MATERIAAL BETREFFENDE LIBERALE ORGANISATIES (1890-1909), AFKOMSTIG
VAN MR. A.J.E. ARNOLD BIK

1. plakboek met krantenknipsels met opschrift "De politieke organisatie der liberalen in de tweede helft van 1896"
2. stukken betreffende kiesvereniging "De Grondwet", 's Gravenhage, 1889-1901
3. stukken betreffende de "Liberale Unie", 1890-1898
4. stukken betreffende de "Vrijzinnige Vereeniging", 's Gravenhage, 1895 en 1900
5. brochures (1891-1894), "Het Vaderland" d.d. 10/4/1909

II LIBERALEN VOOR 1921

6. "Staatkundige brieven" van Mr. S. van Houten, 1904-1905
7. stukken betreffende de totstandkoming van het kabinet-De Meester (juli/augustus 1905), in 1953 door oud-minister Mr. Rink geschonken aan de secretaris van de VVD, Mr. J. Rutgers

III DE LIBERALE STAATSPARTIJ (LSP)

8. losse stukken LSP-secretariaat (1921-1940)
9. notulen vergaderingen van het Hoofdbestuur van de LSP 28 juni 1930 - 21 april 1934; verslag vergadering Onderwijs-commissie d.d. 28 september 1931; notulen vergaderingen DB d.d. 21 mei 1932 en 3 september 1932
10. stukken programcommissie 1932-1933
11. stukken programcommissie 1937

12. stukken "codificatiecommissie", belast met het opstellen van een beginselprogram (1938-1939)

13. stukken secretariaat/HB, 1945-1946

IV DE PARTIJ VAN DE VRIJHEID (1946-1948)

14. stukken, afkomstig van W.K.E.A. Paré over de "Centrale-Zuid" (Oss), 1945-1948

15. propagandamateriaal Verkiezingen 1946 (programma's, brochures, folders, etc.)

16. door secretariaat bijgehouden correspondentie-map van de voorzitter, Mr. D.U. Stikker, 1946-1948

17. giroboek, 1946-1948

V DE VOLKSPARTIJ VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE (VVD)

18. persoonlijke stukken Mr. J. Rutgers, secretaris PvdV-VVD, 1947-1954 (o.a. over conflict Oud-Stikker, 1951)

19-22.

door secretariaat bijgehouden correspondentie-map van de voorzitter, Mr. P.J. Oud, 1949-1956

19. 1949-1950

20. 1951-1952

21. 1953-1954

22. 1955-1956.

Bijlage 3

DOCUMENTATIECENTRUM NEDERLANDSE POLITIEKE PARTIJEN (DNPP)
RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Plaatsingslijst van documentatiemateriaal betreffende de geschiedenis van
het Nederlandse liberalisme en aangrenzende stromingen, zoals verzameld
door dr. G. Taa1

ca. 1870 - ca. 1956

door R.A. Koo1e

Groningen, februari 1985

De collectie dr. G. Taal

In december 1984 werd door mevrouw Taal het hierna op lijst gezette documentatiebestand aan het DNPP overgedragen.

Dr. G. Taal (in 1984 overleden te Leeuwarden) was als wetenschappelijk hoofdmedewerker verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Groningen. In 1980 promoveerde hij op het proefschrift "Liberalen en Radicalen in Nederland, 1872-1901" (uitgegeven door Martinus Nijhoff in Den Haag). Vanaf 1967 verzamelde dr. Taal hiervoor veel materiaal, waarvan tenslotte slechts een gedeelte in zijn dissertatie werd verwerkt.

In de laatste maanden van zijn leven maakte hijzelf op zeer nauwkeurige wijze een beschrijving van het door hem verzamelde materiaal over het Nederlandse liberalisme en aangrenzende stromingen ten behoeve van de overdracht ervan aan het DNPP. Deze beschrijving is de basis geweest voor de hierna opgenomen plaatsingslijst.

Voor serieus (wetenschappelijk) onderzoek, zulks ter beoordeling van het Hoofd van het DNPP, zijn geen beperkende voorwaarden gesteld.

februari 1985

Te citeren als: DNPP, Collectie-Taal, no. ...

PLAATSINGSLIJST COLLECTIE-TAAL

1. Correspondentie van G. Taal met allerlei instellingen over archivalia, twee mappen, 1967-1979.
2. Archief-H.L. Drucker (ARA): samenvattingen en fotocopieën, vijf grote enveloppen. In eerste enveloppe getypte, gedeeltelijke inventaris en twee korte biografische schetsen van Drucker. NB: de complete inventaris van het archief-Drucker is in 1970 in een bundel door het ARA uitgegeven, hierbij gevoegd.
3. Papieren-Veegens in aparte enveloppe: opgenomen in archief-Drucker, 276 en 277. Afschriften en fotocopieën. Vooral van belang voor notulen van vergaderingen vooruitstrevend-liberale (later vrijzinnig-democratische) Kamerleden.
4. Notulen Kamerfractie Vrijzinnig-Democratische Bond, enveloppe. Samenvattingen en fotocopieën. Afkomstig uit archief-A.M. Joekes, 639-643 (ARA). Met enige correspondentie en samenvatting doctoraalscriptie 0. Vries over VDB, in BMGN, 1973 afgedrukt.
5. Samenvattingen fotocopieën over de VDB, o.a. Gedenkboek 1901-'26 en geschriften van en over Treub en Gerritsen, enveloppe.
6. Stukken uit archief-Marchant (ARA) + copieën van enige van zijn geschriften, enveloppe.
7. Stukken uit archief-Veegens, enveloppe. Daarin ook samenvatting van biografische schets van Veegens door Pekelharing.
8. Enkele stukken betreffende behoudend-liberale groeperingen, enveloppe.
9. Stukken betreffende mr. P. Rink en J. Gelderman; over eerstgenoemde artikel van G. Taal in Biografisch Woordenboek van Nederland. II (nog niet verschenen); bouwstenen daarvoor, enveloppe.
10. Samenvattingen en fotocopieën uit archief-Röell (ARA), met fotocopie

van inventaris, twee enveloppen.

11. Samenvattingen en fotocopieën uit archief van het kasteel Ruurlo (Van Heeckeren van Kell), envelope.
12. Geschriften van en over B.H. Pekelharing, o.a. artikel van Pekelharing 'Herinneringen aan een tweetal Comités' en biografische aantekeningen van W. de Vries Wzn. over Pekelharing, envelope.
13. Samenvattingen en fotocopieën van geschriften van P.W.A. Cort van der Linden, o.a. "Richting en beleid der liberale partij" en enige Gids-artikelen. Inventaris van het archief-Cort van der Linden, dat zich in ARA bevindt, envelope.
14. Samenvattingen en fotocopieën uit archief-H.J. Smidt (ARA) met gedeeltelijk afschrift inventaris. Toegevoegd levensbericht door Snijder van Wissenkerke en artikel van Smidt zelf, twee enveloppen.
15. Geschriften over en van W.H. de Beaufort, samenvattingen en fotocopieën, envelope.
16. Fragmenten uit dagboek Jhr. F.J.J. van Eysinga, meest afschriften, envelope.
17. Archief-J.G. Gleichman, samenvattingen, afschriften en fotocopieën, twee enveloppen. Origineel in bezit van mr. J.G.B. Escher te Noordwijk.
18. Archief-M. Tydeman, samenvattingen en fotocopieën, envelope (Gem. archief, Leiden).
19. Geschriften omtrent S. van Houten, met o.a. Van Houten's bibliografie uit de dissertatie van G.M. Bos. Enige geschriften van Van Houten, o.a. samenvattingen en copieën uit "Vijfentwintig jaar in de Kamer". Excerpten en afschriften uit het archief-Van Houten (ARA), waarvan inventaris in zelfde bundel als die van Drucker (zie no. 2), envelope.
20. Samenvattingen, afschriften, etc. uit archief-Fransen van de Putte

(eigendom W.A. Storm de Grave te Zeist). Een paar artikelen over Fransen van de Putte en een bestrijding van H.J. Smidt door Fransen van de Putte in 1894, enveloppe.

21. Archief-Pierson (UB, Amsterdam), enige briefwisseling, hoofdzaak is Pierson's Dagboek, samengevat, met hier en daar fotocopieën, enveloppe.
22. Een aantal kleinere enveloppen met gegevens omtrent:
 - H. Goeman Borgesius (o.a. samenvatting artikel H. v.d. Mandere uit 1912 en bouwstoffen voor artikel van G. Taal in Biografische Woordenboek in Nederland II).
 - M.C.L. Lotsy.
 - P.L. Tak (uit boek van G.W.B. Borrie).
 - Archief-A. Schimmelpenninck van der Oye (samenvatting correspondentie met o.a. aantal liberalen).
 - W. van der Kaay (enkele gegevens omtrent verkiezingsstrijd in Alkmaar, 1894; meest bouwstoffen voor artikel van G. Taal over Van der Kaay in Biografische Woordenboek in Nederland II).
 - W.K. van Dedem (uit archief in ARA, vooral over Van Dedem's minister-tijd en zijn rol in kabinetscrisis 1894).
 - P.C.J. Hennequin (scriptie over dit Zeeuwsvlaamse Kamerlid uit Gemeente-archief Aardenburg).
23. Een aantal kleinere enveloppen met gegevens omtrent:
 - A. van Naamen van Eemnes (kort artikel, copie).
 - C.V. Gerritsen (o.a. als raadslid te Amersfoort).
 - Dr. D. Bos (kort levensbericht).
 - Mackay (A.E. en Donald, alias Lord Reay, meest correspondentie, archief in ARA).
 - Jhr. J. Röell (speciaal bouwstoffen, concepten en wijzigingen inzake artikel G. Taal over Röell in Biografisch Woordenboek in Nederland II).
 - Archief-Pijnacker Hordijk (belangrijke correspondentie, in ARA, inventaris is door ARA uitgegeven).
24. Een aantal kleinere enveloppen met gegevens omtrent:
 - C.Th. van Deventer (geschriften over Van Deventer).
 - Archief-E.J.J.B. Cremers (meest correspondentie, enkel artikel over Cremers).

- W. v.d. Vlucht (fotocopie karakterschets door F. Netscher).
 - Archief-de Savornin Lohman (in ARA, met enkele excerpten uit biografie van L.C. Suttorp).
 - J.H. Geertsema (copieën van twee biografische artikelen).
25. Een aantal kleinere enveloppen met gegevens omtrent:
- G.A. en J.A. van Hamel (enkele beknopte gegevens).
 - B.D.H. Tellegen (correspondentie in ARA, levensschets door Van Boneval Faure).
 - J. Oppenheim (artikel over Oppenheim).
 - A.P.C. van Karnebeek (artikel over Van Karnebeek).
 - A.J. Dymaer van Twist (stukje archiefinventaris).
 - G.H. van Bolhuis (artikel).
 - J.Th. Buys (uit Studiën over Staatskunde en Staatsrecht).
26. De Nieuwe Gids, 1885-1893 (samenvattingen en fotocopies, tevens inhoudsopgave van de politieke artikelen, waaronder vrij veel van Van der Goes en P.L. Tak). 1 enveloppe.
27. De Kroniek, 1895-1901 (samenvatting en fotocopies politieke artikelen, vooral van P.L. Tak). 1 enveloppe.
28. De Liberaal, 1894-1895 (met samenvattingen uit dit behoudend-liberale weekblad). 1 enveloppe.
29. - Burgerpligt, Amsterdam (gegevens uit archief van deze kiesvereniging uit Gemeentearchief, Amsterdam; copieën en gegevens uit boekje B.C.E. Zwart over de kiesvereniging; fragmenten uit Van Tijn, "Twintig jaren Amsterdam" en levensberichten van I.A. Levy), 1 enveloppe.
- J. Huizinga, Verzamelde Werken, VIII (vermeldingen van prominente liberalen in geschiedenis der Groningse Universiteit), 1 enveloppe.
30. Amsterdamse kiesverenigingen (allerlei gegevens, uit collectie-Hartkamp, Gem. archief, Amsterdam), 1 enveloppe.
31. - Antirevolutionairen (vermelding van liberalen in werken van of over Antirevolutionairen), 1 enveloppe.

- Van der Giessen, "De opkomst van de democratie als leuze" (samenvattingen en fotocopieën), 1 enveloppe.
- 32. Groninger Weekblad (oct. 1886-sept. 1888, belangrijk radicaal orgaan, samenvattingen en copieën; correspondentie over Amsterdamse zaken, samenvattingen en copieën), 1 enveloppe.
- 33. - Radicaal Weekblad (1888-1891, voortzetting van Groninger Weekblad), 1 enveloppe.
 - Amsterdam (samenvattingen en copieën over Amsterdamse zaken, o.a. over A.C. Wertheim, Paap en de Breerooclub), 1 enveloppe.
- 34. Sociaal Weekblad (belangrijk orgaan van Kerdijk en Treub, 1887-1901); samenvattingen en copieën), 1 enveloppe.
- 35. - Gem. archief Alkmaar (gegevens over liberalen ter plaatse, maar ook over de Liberale Unie), 1 enveloppe.
 - Vragen des Tijds (vooral inhoudsopgave, ook samenvatting en copieën van enkele artikelen uit 1877, 1878 en 1883), 1 enveloppe.
- 36. Kleinere enveloppen:
 - Quack (meningen uit enkele boeken).
 - Gedenkboeken Nut en Volksonderwijs (losse gegevens daaruit; karakter-schets van J. Bruinwold Riedel).
 - Derksen, A.Th. Modern-kapitalistische industriëlen in Nederland voor 1848.
 - J.P. Duyverman, Voormalig politiek bedrijf (1856-'58), gerecenseerd artikel.
 - De Hollandsche Revue, 1898, fragmenten over binnenlandse politiek en over kiesrecht.
 - Correspondentie met G. Walraven over een anti-militaristische ver-eniging ca. 1901.
 - Socialisme (allerlei, met lijst op kaft).
 - Socialisme in Friesland (uit boeken van Frieswijk, T. van der Wal en Troelstra).
 - Archiefinventarissen, diverse (o.a. Geertsema, Van Tienhoven, Van Reenen, J.Th. Cremer, Schorer).

37. Enveloppen bevattende:

- Regionale liberale kiesverenigingen (Groningen, Zaandam, Haarlem, Delft).
- A.F. Mellink, Radicale politieke stromingen in Nederland 1870-1900, (stencil van lezing).
- Notities over grondwetsherzieningen uit Struycken.
- Landnationalisatiebeweging.
- Rogier over kabinet-Pierson.
- Zwager, De motivering van het algemeen kiesrecht in Europa; Lammers, De Kroon en de Kabinetsformatie (samenvattingen en copieën).
- J. Limburg, Na den slag (Gidsartikel over verkiezingen in 1901).
- Onze Eeuw (artikelen van Van der Vlugt en Plomp van Duiveland, 1901).
- De rijksarchieven in Nederland.
- Boeken van E. van Raalte (daaruit fragmenten met betrekking tot liberalen).
- Strang, fragment over de leerplicht.
- J. Limburg, Het kiesrechtvraagstuk gedurende het regentschap; Van Raalte, Over het begin en het einde van het kabinet-Van Tienhoven-Tak van Poortvliet, samenvattingen; enige commentaren in kranten.
- Daalder en Hubée-Boonzaaijer over sociale herkomst Kamerleden, fragment; regelingen over kiesrecht, etc.
- Den Haag (enkele fragmenten).

38. Enveloppen bevattende:

- Archief Binnenlandse Zaken, één pagina.
- Bronsveld, de CH-Kiezersbond, De Geer.
- Molengraaff, twee Gidsartikelen uit 1900 en 1901.
- Hollandsche Revue 1897, o.a. over binnenlandse politiek in april.
- Inhoud van Nederlandse kranten en weekbladen, jan./nov. 1896.
- Kiesrecht en kiesstelsels, diverse artikelen.
- Vrouwengeschiedenis (diverse gegevens).
- Kieswet-Tak (diverse artikelen).
- Fruin (enkele fragmenten).
- Muntendam over J.C. van Marken.
- De Kempenaar en Van Doorninck over pseudoniemen.

39. Enveloppen bevattende:

- Liberalisme in Zeeland ca. 1830-1848.
 - Staatsrechtelijke kwesties (uit diverse werken).
 - Rüter; fragmenten uit Historische Studies over mens en samenleving.
 - Financiën (fragmenten uit De Vrankrijker, Geschiedenis der belastingen en uit A.M. de Jong, Geschiedenis Nederlandse Bank).
 - Archief van de Raad van State, adviezen in kieswetsontwerp-Tak en Van Houten.
 - Van Hall en de Aprilbeweging (referaat op stencil).
 - Weekblad Nederland, red. J.P. Sprenger van Eyk (1892-'93 over kiesrecht).
- 40-42. Samenvattingen en fotocopieën uit de NRC met belangrijke informatie omtrent de geschiedenis van Nederlandse liberalen.
- 40. 1882-1893
 - 41. 1894-1899
 - 42. 1900-1901
- 43-47. Samenvattingen en fotocopieën uit het Algemeen Handelsblad met belangrijke informatie omtrent de geschiedenis van de Nederlandse liberalen.
- 43. 1884, 1887-1891
 - 44. 1892-1894
 - 45. 1895-1896
 - 46. 1897
 - 47. 1898-1901
48. Samenvattingen en fotocopieën uit de Arnhemsche Courant (1885, 1895-1901; 1 enveloppe) en uit De Avondpost (1896-1898; 1 enveloppe).
49. Samenvattingen en fotocopieën uit het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage (1894-'96); uit De Nederlander (dagblad, vrij Anti-revolutionair 1896) (samen in één enveloppe); en uit Het Centrum (1891-'97; 1 enveloppe).
50. Samenvattingen en fotocopieën uit De Nieuwe Courant (1901), uit De Sociaal-Democraat (1896) en uit De Telegraaf (1896).

51. Samenvattingen en fotocopieën uit De Standaard (1894-1897); De Tijd; De Maasbode en het Utrechts Provinciaal & Stedelijk Dagblad (1893-'94).
52. Zutphensche Courant, 1879-1901. 3 enveloppen. Omvat veel belangrijke landelijke documentatie, was orgaan van Goeman Borgesius, wiens wekelijkse Haagse correspondentie onder de aanhef 'Men schrijft ons uit Den Haag' hierin gedurende twintig jaar verscheen. Belangrijke bron.
- 53-60. De Amsterdamer, Dagblad voor Nederland, 1884-'95. 13 enveloppen. Grote verzameling samenvattingen en fotocopieën uit dit invloedrijke, door De Koo geleide, orgaan van de radicalen. Belangrijke bron.
 53. 1884-1885
 54. 1886-1888
 55. 1889-1890
 56. 1891
 57. 1892
 58. 1893
 59. 1894
 60. 1895
61. Het Dagblad, 1894, kortstondige voortzetting van De Amsterdamer, nadat De Koo c.s. De Amsterdamer had verlaten. 1 enveloppe.
62. De Volksstem, 1895-'97. Weekblad door De Koo geredigeerd nadat zijn Dagblad door geldgebrek was verdwenen. 1 enveloppe.
63. Weekblad De Nederlander, 1891-'97, orgaan van de vooruitstrevend-liberalen onder Kerdijk. 1 enveloppe.
64. Radicale Hervorming, 1897; Vooruitgang, 1897-1905. Beide orgaan vooruitstrevend-liberalen, samen in één enveloppe.
65. De Amsterdamer, Weekblad voor Nederland (alias De Groene), 1896-1901, fotocopieën politieke artikelen, 1 enveloppe. Idem, 1886-1890, 1892-'94, ook 1 enveloppe.

66. Enkele belangrijke liberale geschriften: Redevoeringen Van Houten 1869, 1871; Kappeyne, 1874; Thorbecke, Narede; enkele citaten van Thorbecke. 1 enveloppe.
67. Friesche Courant, 1894/5. Enige samenvattingen en fotocopieën van landelijke betekenis, vult enkele lacunes in weekblad De Nederlander aan, 1 enveloppe.
68. Opdracht tot kabinetsformatie aan Tak van Poortvliet, 1882, met commentaren van Het Vaderland en Handelsblad, 1 enveloppe.
69. Val van het kabinet-Kappeyne, 1879, met commentaren uit de liberale pers, 1 enveloppe.
70. Kieswetten, c.q. ontwerpen van Tak van Poortvliet en Van Houten, meest copieën uit de Bijlagen van de Handelingen, 1 enveloppe. (Zie ook no. 81).
71. Liberale conflicten, meest rond Kappeyne, met commentaren uit de liberale pers, 1 enveloppe.
72. Het Vaderland, 1887-1901. Samenvattingen en copieën, 2 enveloppen.
73. Excerpten en copieën Handelingen en Staten-Generaal 1864-'65, 1869-'80, 1884-'86 en 1889-'93, alle van belang voor de liberalen. 3 enveloppen.
74. - Gegevens omtrent en beoordelingen van Kappeyne, 1 enveloppe.
 - Het Noorden, 1870 (kortstondig Amsterdams radicaal-liberaal dagblad, met o.a. Van Houten in de redactie), 1 enveloppe.
 - Uilenspiegel, 1893-'94, humoristisch-satyriek weekblad (enkele trenten en rijmen), 1 enveloppe.
 - Middelburgsche Courant, 1884-'85, 1891, 1893-'94, 1901 (meest copieën inzake landelijke politiek), 1 enveloppe.
 - Leden van de Staten-Generaal van 1848 tot 1984, met preciese datering lidmaatschap en voor de periode 1849-'88 ook geboorte- en sterfdata, 2 schriften en 1 enveloppe.

75. A. Roodhuyzen, De Liberale Unie; J. d'Aulnis de Bourouill, Enige bladzijden uit de Geschiedenis der Liberale Partij sedert 1887; P.C.F. Frowein, Bijdrage tot een program der vooruitstrevend-liberalen; twee recente artikelen van Th. van Tijn (fotocopieën van brochures), 1 enveloppe.
76. Kappeyne tot 1866, eigen geschrift van G. Taal, is buiten diens dissertatie gebleven; verder nog enkele meningen over Kappeyne uit de pers. 1 enveloppe.
77. Archief Liberale Kiesvereniging Zutphen, omvat aantal stukken die elders niet bewaard zijn gebleven, 1 enveloppe.
78. - Multatuli, fragmenten uit Ideeën en Verzamelde Werken, 1 enveloppe.
- Conflict Kernkamp-Marchant in redactie Vragen des Tijds, stukken uit redactiearchief, thans in ARA, archief-E. van Raalte, 1 enveloppe.
- Gegevens uit Gem. Archief Amsterdam: over partijen, kiesverenigingen, personalia over prominente radicalen, iets uit archief-W.F. van Leeuwen, 1 enveloppe.
79. Gegevens uit archieven van A.H. Gerhard en F. van der Goes: copieën en aantekeningen in handschrift (originelen in IISG), 1 enveloppe.
80. Roodhuyzen, De radicale partij, plus diverse andere brochures over radicalen, o.a. artikelenserie van Van der Goes: 'Gerritsen, een terugblik', indertijd gepubliceerd in De Kroniek van Tak, 1 enveloppe.
81. Handelingen Staten-Generaal 1894-1901, o.a. betreffende kieswetsontwerpen Tak en Van Houten, idem van Borgesius 1900, ongevalwet, etc., 1 enveloppe. (Zie ook no. 70).
82. Gegevens omtrent de 'Volkspartij' in Zeeland, bouwstoffen voor artikel over Oudens, stationschef te Arnemuiden in Zeeuws Tijdschrift.
83. - Enige correspondentie en andere gegevens omtrent de heren Mees te Rotterdam, ca. 1900, 1 enveloppe.
- Notulen Rooms-katholieke leden van de Tweede Kamer, 1892-'96, 1 env.

84. - Archief Raad van Ministers, 1877-'79 en 1891-1901; notulen en bijlagen, 1 enveloppe.
 - Archief Kabinet des Konings (c.q. der Koningin) 1876-1897, 1 enveloppe, belangrijk.

85. - Van Emmenes, gegevens omtrent bekend socialist, 1 enveloppe.
 - Brochures in de UB-Groningen over de kiesrecht kwestie in Nederland (uit de afzonderlijke catalogus Nederlandse Brochures), 1 enveloppe.
 - Archief-D. van Eck (in ARA, enkele fragmenten), 1 map.
 - Correspondentie met L. Buning, gegevens over J. Domela Nieuwenhuis, H.J. en E.A. Smidt en verder over allerlei groot-Nederlandse figuren, 1 enveloppe.
 - Kleine enveloppe met titels van Gidsartikelen uit registers.

86. Mr. H.C. Dresselhuys (bouwstoffen en concepten voor artikel van G. Taal over Dresselhuys voor Biografisch Woordenboek van Nederland II, met o.a. fotocopieën van levensbericht door P. Rink en karakter-schets door Netscher), 1 enveloppe.

87. Archief-Dresselhuys (voornamelijk fotocopieën van conceptredevoeringen, teksten van interviews etc.; met de hand geschreven adviezen aan Hare Majesteit betreffende de kabinetsformatie, d.d. 8 juli en 19 november 1925, 1 map.

88. Archief-Dresselhuys (enige correspondentie, teksten van redevoeringen e.d., van belang voor in de jaren twintig in liberale kring bestaande opvattingen; lijst van stukken, tevens inventaris van het hele archief, dat althans een paar jaar geleden nog in bezit was van mevr. J.P. Stam-Dresselhuys te Warnsveld), 1 enveloppe.

89. De Vrijheidsbond (fotocopieën van brochures), 1 map.

90. Het Parlementaire Werk van de Liberale Staatspartij De Vrijheidsbond 1925-'28 (afkomstig van A.B. Abspoel), 1 enveloppe.

91. - Brochures Vrijzinnig-Democratische Bond, fotocopieën, 1 map.
 - VDB van K. Bijlsma in 1954, 1 enveloppe.

- Het Liberale Weekblad van resp. 3 en 17 januari 1941 en 14 februari 1941. (Niet geneigd mee te lopen met 'nieuwe orde').
- 92. De Vaderlander (orgaan van de Liberale Unie) 1905-1910, excerpt en fotocopies, 2 enveloppen. Enige bron omtrent de geschiedenis van de Liberale Unie in die tijd.
- 93. De Vrijheid, 1921-'25, samenvattingen en fotocopies, huisorgaan van de Vrijheidsbond met veel bijzonderheden over parlementaire figuren. 1 enveloppe.
- 94. Doctoraalscripties en referaten parlementaire geschiedenis:
 - G.J. Renia over de Vrijheidsbond, 1 stencil, 22 pp.
 - J. Dijkstra over vrijzinnig-democraten in Groningen en voorlopers; NN over radikale en vrijzinnig-democratische gemeentepolitiek, 2 stencils, in enveloppe.
 - L. Prins, K. Numan, R. Kootker. De Kabinetsformatie van 1913.
 - E. Doeve, B. Kwast. De Staat-crisis. (1907).
 - K.A. Hellinga, De Vrijzinnig-Democratische Bond in de liberale stroming (1918-1925).
 - A. van der Meer, Baron of werkmans. B.H. Heldt, de eerste werkmans in de Tweede Kamer.
- 95. Doctoraalscripties en referaten parlementaire geschiedenis:
 - M.H. Klijsma en W. Mik, De VDB en D'66, een vergelijking.
 - M.H. Klijsma, De VDB in Friesland 1917-1946.
 - G.J. Renia, De Liberalen en de formatie van de ministeries-De Meester en Cort van der Linden.
 - R. Bloem, De VDB en het tweede en derde kabinet-Colijn, 1 enveloppe.
- 96. - Th. Brok, De VDB als partijorganisatie (1901-1918). (Utrechtse Historische Cahiers, 1980, 4).
 - E. Gugel, J.C. van Marken en de villa 'Rust Roest' in Delft (overdruk uit Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 80e jrg., afl. 3).
- 97. - Gegevens en commentaren betreffende Van Riel's Geschiedenis van het

- Nederlandse liberalisme in de 19e eeuw, met recensie van dr. G. Taal, die is verschenen in het Tijdschrift voor Geschiedenis, 96e jrg. (1983), pp. 639-640, 1 enveloppe.
- H. Daalder, Dutch Liberals in the Nineteenth Century, lezing voor Symposium Duitse en Nederlandse historici, Aken, april 1983 (niet voor publicatie) met enige correspondentie, 1 enveloppe.
98. Allerlei nuttige gegevens omtrent de Nederlandse liberalen, o.a. lijsten van bestuursleden, registers op karakterschetsen van Netscher in De Hollandsche Revue en op Mannen en Vrouwen van beteekenis, gegevens omtrent oude liberale periodieken, bibliografieën van het internationale liberalisme, biografische gegevens omtrent Tak van Poortvliet en Kerdijk. 1 enveloppe, lijst op enveloppe.
99. - Liberalisme in Nederland. Samenvattingen en fotocopieën van brochures, redevoeringen, fragmenten uit boeken etc. 1 enveloppe, lijst op enveloppe.
- Artikelen over het liberalisme (internationaal), samenvattingen en fotocopieën, 1 enveloppe, lijst op enveloppe.
100. - Touchard, fotocopieën uit zijn Histoire des idées politiques, 1 enveloppe.
- Algemeen Handelsblad, bijvoegsel ter gelegenheid van VVD-dag, 17 september 1955. De eenheid van alle politiek-vrijzinnigen en hoe het daartoe kwam. 1 ex.
 - Algemeen Handelsblad, VVD-nummer, september 1961, bijvoegsel van 5 september, 1 ex.
 - De Groene Amsterdammer, 75 jaar rijp en groen, ingenaaid boekje. Honderd jaar Groene, speciaal nummer, 28-12-1976.
101. Jubileumnummer Het Vaderland, honderd jaar oud, 12 april 1969. 5 katerns groot formaat; bijgevoegd commentaar Handelsblad van 8 april; pagina uit Provinciale Zeeuwsche Courant van 7-8-1982 met commentaar op verdwijnen van Het Vaderland.
102. - Enige krantenartikelen over persgeschiedenis uit 1983, 1 enveloppe.
- Nederlandse persgeschiedenis. Bouwstoffen voor een lezing daarover en

- over betekenis van pers als historische bron, 1 enveloppe.
- Nederlandsche persgeschiedenis. Allerlei fragmenten, copieën, lijst buiten op de enveloppe.
 - Correspondentie met H.J. Scheffer over persgeschiedenis, met fotocopieën uit diens werken over Het Volksdagblad en De Controleur, 1 enveloppe.
103. - Correspondentie met dr. J. Hemels over persgeschiedenis, 1 enveloppe.
- Abrahams. De pers in Zeeland. Samenvattingen en fotocopieën, 1 env.
 - Zeeland persgeschiedenis; met fragmenten uit Abrahams en Smeding, 1 3/4 eeuw Middelburgse Courant, 1 enveloppe.
 - Gegevens omtrent mr. E. Fokker die gediend hebben als bouwstoffen voor een artikel in het Biografisch Woordenboek van Nederland, deel III.
 - Archief-De Koo (IISG) - fotocopieën en uittreksels, 1 enveloppe.
 - fotocopie artikel A. Graafhuis over Bernardus Reiger (1845-1908), 1 enveloppe.
104. Stapel fiches, met elastiek bijeengehouden, met biografische bijzonderheden over Nederlandse liberalen.
105. Stapel fiches, met elastiek bijeengehouden, met allerlei trefwoorden t.a.v. geschiedenis Nederlandse liberalen, meest over 1893/4 (kieswetsontwerp-Tak).
106. Parlementaire flitsen, uitgave VVD, in jaarmappen, geperforeerd, met registers, 1950-'61.

De volgende nummers zijn opgenomen in de DNPP-tijdschriften-collectie:

- 107-108. Vrijheid en Democratie, orgaan van de VVD, 2 dln. ingebonden.
- 107. 5 mei 1951 - 23 december 1953.
 - 108. 19 januari 1954 - 22 december 1956.
109. De Jonge Liberaal, orgaan van de Nederlandsche Bond van Jonge Liberalen nov. 1930 - april 1937 ingebonden. (incompleet)
110. De Amsterdammer, Dagblad voor Nederland, 1895, ingebonden.